

הכא, גבי שור של הדיוט שנגח שור של הקדש, שהוא נלמד בקל וחומר משור שנגח שור של הדיוט, נמי, תם חצי נזק בלבד הוא שישלם.

ואם כן, האיך אמר רבי שמעון שאף התם משלם נזק שלם להקדש?!

אלא, אמר ריש לקיש בביאור טעמו של רבי שמעון בן מנסיא, המחייב שור של הדיוט שנגח שור של הקדש בין תם ובין מועד נזק שלם: (13)

הכל, בין הנוגח שור של הדיוט ובין הנוגח שור של הקדש, היו בכלל נזק שלם של מועד. כלומר, היות ובפרשת מועד לא נאמר כלל "רעהו", הרי בכלל חיוב הפרשה היו הכל, בין נגיחת שור של הדיוט ובין נגיחת שור של הקדש —

וכשפרט לך הכתוב "רעהו" גבי תם, יש לנו לומר, שאין כוונת הכתוב לפטור את המזיק שור של הקדש, אלא להיפך, להחמיר בא הכתוב, ללמדך שרק אצל "רעהו", הוא שאמר הכתוב דתם משלם חצי נזק, שרק בשור "רעהו" התמעט שור תם מלשלם נזק שלם. ומכלל זה אתה למד, דאצל הקדש, בין תם בין מועד, משלם נזק שלם.

וההכרח לכך הוא:

לז-א

וכי תימא ליישב, שלעולם קסבר רבי שמעון בן מנסיא ש"רעהו" דוקא, ואין לנו מקור לרבות את ההקדש שיתחייב להדיוט, ולכן פטור ההקדש מלשלם.

ומיהו, שור הדיוט כי נגח דהקדש, אף על גב שאינו בכלל פרשת נזיקין שבתורה, שהיא אינה עוסקת אלא בשור רעהו, מכל מקום, היינו טעמא דמחייב, משום דקא מיייתי ליה להקדש מקל וחומר דהדיוט [יש לנו לחייב את המזיק הקדש, מקל וחומר ממזיק את הדיוט]:

ומה שור של הדיוט שנגח שור של הדיוט, הרי הוא חייב.

כי נגח שור של הדיוט את השור דהקדש לא כל שכן דמחייב!

אף כך אי אפשר לומר.

כי כלל הוא בדינו ש"דיו לבא מן הדיון, להיות כנדרין". (12) [אי אפשר שיהיה דינו של הדבר הנלמד בקל וחומר, גדול מן המלמד, אלא דיו שיהא כמותו], ואם כן:

מה לחלץ, גבי שור של הדיוט שנגח שור של הדיוט, אם היה השור תם, חצי נזק בלבד הוא משלם.

מאחר שלא נכתב "רעהו" בפרשת מועד, משמע שלא בא הכתוב לפטור את המזיק הקדש מן הניזקין, שהרי אם כן היה לו לכותבו בפרשת מועד; אלא ודאי שבא הכתוב לפטור מפרשת תם שהקילה בו התורה לחייבו רק בחצי נזק, וכתבה התורה "רעהו" כדי להוציא את מזיק ההקדש מפטור זה.

12. ואפילו רבי טרפון שאינו סובר "דיו", אין זה אלא במקום דמיפרך קל וחומר, אבל כאן דלא מיפרך קל וחומר, שהרי צריכים אנו ללמוד שיהיה ההקדש כהדיוט, אפילו רבי טרפון מודה, כמבואר בגמרא לעיל כה א.

13. ביאור תירוצו של ריש לקיש בקצרה, הוא:

ואי "רעהו" לאו דוקא, אם כן אפילו שור
דישראל כי נגח שור דנכרי, ליחייב — (1)
ומנין לנו לחלק, שהישראל פטור על של
נכרי, ואילו הנכרי חייב על של ישראל!?

אמר פירש רבי אבהו:

לעולם "רעהו" דוקא, (2) ולפיכך, שור של
ישראל שנגח שור של נכרי הרי הוא פטור,
ומכל מקום שור של נכרי שנגח שור של
ישראל הרי הוא חייב נזק שלם בין בגוי ובין
בתם, ומשום דאמר קרא:

"עמד וימודד ארץ ראה ויתר גויים",
ודרשינן: ראה שבע מצוות שקבלו עליהם
בני נח, כלומר: התבונן הקב"ה בקיום
המצוות שקיבלו עליהם בני נח, וראה שלא

דאם [לא] כן, ואכן בא הכתוב האמור בתם
לפטור את המזיק שור של הקדש מן
הניזקין, נכתוב קרא להאי "רעהו" גבי
מועד, ולמה כתבה התורה מיעוט זה בתם
דוקא.

שנינו במשנה: שור של ישראל שנגח שור
של נכרי, פטור; ושל נכרי שנגח לשור של
ישראל בין תם בין מועד משלם נזק שלם:

אמרי, הקשו בני הישיבה:

והרי ממה נפשך!?

אי "רעהו" דוקא, אם כן שור דנכרי כי נגח
שור דישראל נמי ליפטור, שהרי לא נאמרה
הפרשה אלא ב"רעהו" —

יכולים להעיד לו, הרי מוכח שלא נפקע החוב;
יש בזה נפקא מינה במה שלא נפקע החוב,
שאם יתפוס הגוי מעות מן הישראל אין מוציאין
מידו, וכן אם נתגייר הגוי יהא הישראל חייב
לשלם לו, כי החוב מעולם לא נפקע, ואם כן לא
קשיא על הגמרא, למה יתחייב הישראל לגוי
שלא להפקיע הלואתו, שהרי יש נפקא מינה אם
הפטור הוא מעיקר הדין או משום הפקעת
הלואתו לענין תפיסה וגירות, ובמשנה הרי שנינו
שהוא "פטור" לשלם, ואין הגוי יכול לתפוס ואף
לכשיתגייר לא ישלם לו, ושפיר הקשתה הגמרא,
למה "פטור" הוא.

2. הגמרא מתבארת בפנים על פי מהרש"ל
ב"חכמת שלמה" [ראה גם ב"ם שלמה"
סימן ח], והמהר"ם הוכיח מדברי הר"ן [נמוקי
יוסף] כשיטת מהרש"ל.

ומיהו ב"שיטה מקובצת" בד"ה עמד, בשם
תלמיד הר"פ ז"ל, כתב לא כן, אלא, לעולם

1. הקשו האחרונים: והרי "הפקעת הלואתו" של
נכרי מותרת לכולי עלמא, כמבואר לקמן קיג ב,
ולהימנע מתשלום נזקין לא גרע מ"הפקעת
הלואתו", ולמה ליחייב!?

וב"חידושי רבי שמעון" [סימן לט אות ד,
ד"ה ולפי"ז] כתב לבאר, שאין הכי נמי אין
איסור שלא לשלם לגוי את נזקו, אבל מכל
מקום בדיני הממונות הרי הוא חייב לו, ואילו
במשנה מבואר שאינו חייב לו כלל.

ואף בחידושי הגר"ח סימן רלג [וראה מה
שכתב שם בסימן רלב] כתב ליישב על דרך זו;
ותוכן דבריו שם הוא, שהוכיח, שמדין הפקעת
הלואתו מותרת, לא נפקע החוב הממוני של
הגוי, ממה שמבואר ברא"ש בתחילת פרק הגוזל
ומאכיל, ששני עדים יכולים להעיד בערכאות
לגוי כדי להוציא מידי הישראל חוב שהוא חייב
לו, וביאר הרא"ש, שאע"ג שהישראל יכול
לכפור בחוב משום שהפקעת הלואתו מותרת,
מכל מקום כיון שאין מפסידין את הישראל,

קיימו אותם, וכיון שלא קיימו, עמד והתיר
ממונן לישראל.⁽³⁾

הופיע, גילה הקב"ה את ממונם של הגויים,
והתיר לישראל.

רבי יוחנן אמר מהכא, מפסוק זה יש ללמוד
שהתיר הקב"ה את ממונן לישראל:

תניא נמי הכי כפי שפירשו רבי אבהו ורבי
יוחנן:

שנאמר [דברים לג ב]: "ה' מסיני בא, וזרח
משעיר למו, הופיע מהר פארן, ואתה
מרבבות קודש, מימינו אשדת למו",
ודרשינן: מפארן — כשסייב הקב"ה עם
התורה על כל האומות ולא קבלוהו⁽⁴⁾ —

דתניא: שור של ישראל שנגח שור של נכרי,
פטור, [ומשום שנאמר "רעהו"].

אבל שור של נכרי שנגח שור של ישראל,
בין תם בין מועד משלם נזק שלם, משום

דוקא, ומן הדין גם כשנגח שור שלהם את שור
שלנו פטור, ומה שאנו מחייבים אותם לשלם נזק
שלם, הוא משום שיש רשות לקונסם בענין
נזקין, וקבעו חכמים כן.

וראה בפירוש רבינו יונתן שהובא ב"שיטה
מקובצת" בד"ה שור, שכתב: "וקנס הוא דקנסו
חכמים בממונם לשלם הכל, משום דחשידי
להפסיד בהמתן של ישראל וממונם, וכדי שלא
יהיו רגילים בכך קנסום, מה שאין לקנוס כן
בישראל, שכן דרך כל בן ברית לשמור בהמתו
שלא יזיק חברו, וכשמזיק, על כרחו הוא עושה,
והשם יתברך יודע הנסתרות, וענש נכרי כפי
אכזריותו, ופטר הישראל כפי תם לבבו".

4. וכמו שפירש רש"י בחומש: "מסיני בא: יצא
לקראתם [של ישראל] כשבאו להתיצב בתחתית
ההר [במתן תורה], כחתן היוצא להקביל פני
כלה; וזרח משעיר למו: שפתח לבני עשו
שיקבלו את התורה, ולא רצו; הופיע להם מהר
פארן: שהלך שם, ופתח לבני ישמעאל שיקבלוהו
ולא רצו; ואתה לישראל מרבבות קודש: ועמו
מקצת רבבות מלאכי קודש; מימינו אש דת
למו: שהיתה כתובה [התורה] מאז לפניו, באש
שחורה על גבי אש לבנה, נתן להם בלוחות כתב
יד ימינו.

ופירש המהרש"א את הטעם, שהתיר להם

"רעהו" לאו דוקא, ומכל מקום דישראל כי נגח
דנכרי פטור, משום דהתיר ממונם. ואם תאמר:
אכתי אמאי תם משלם נזק שלם, כיון דרעהו לאו
דוקא, אם כן יהיה דינו כישראל, ושמא היא
גופא מהיתר ממונם, או שמא לא בא להקל בתם
אלא בישראל דוקא, וצ"ע; וראה גם במהרש"א.

3. כתבו התוספות: משמע מן הגמרא שאין
מועיל דין זה אלא כשנגח שור שלהם את השור
שלנו [כן הוא לפי גירסת המהרש"ל והמהר"ם],
אבל כשלא נגח, לא התיר לנו את ממונם,
והקשו, דהניחא למאן דאמר "גזל נכרי אסור",
ניחא, שלא הותר ליקח מהם אלא כשהזיק
שורם, אבל למאן דאמר "גזל נכרי מותר",
תיקשי, שהרי בכל אופן מותר ליקח מהם.

וראה ב"חידושי רבי שמעון" סימן לט אות ד
ד"ה ובוה [במוסגר], שתמה על קושייתם [לפי
גירסת המהרש"ל], והרי אפילו למאן דאמר "גזל
נכרי מותר", מכל מקום הרי אין כופים את
הנכרי להפסיד ממונו, ואילו במשנה איתא,
שכופים את הנכרי לשלם! ?

והנה גם על דברי הגמרא יש להקשות: וכי
אטו הכתוב מחייב אותם לשלם, והרי אין בכתוב
אלא היתר לקחת את ממונם, אבל לא לחייבם! ?
וראה ב"חזון איש" [ליקוטים הנדמ"ח ד"ה
עמד], שכתב לבאר: משמע דרצה לומר "רעהו"

שנאמר: "עמד וימודד ארץ, ראה ויתר גויים", וכדדרשינן לעיל: התיר ממונם לישראל.⁽⁵⁾

ואומר עוד הכתוב: "ה' מסיני בא וזרח משעיר למו, הופיע מהר פארן ואתה מרבבות קודש מימינו אשדת למו", וכדדרשינן לעיל: מפארן הופיע ממונם לישראל.

ומפרשינן לברייתא: מאי "ואומר", כלומר: למה צריכים אנו לפסוק נוסף!?

וכי תימא: האי "עמד וימודד ארץ", מבעיא ליה ללמד כדרב מתנה וללמד כדרב יוסף [ומפרש להו ואזיל], ולא בא הכתוב להתיר ממונם לישראל, מכל מקום תא שמע פסוק אחר המלמד כן, שנאמר: "הופיע מהר פארן", מפארן הופיע ממונן לישראל.

ומפרשת הגמרא: מאי דרב מתנה, מה למד רב מתנה ממקרא ד"עמד וימודד ארץ, ראה ויתר גויים"?

דאמר רב מתנה: הא דכתיב: "עמד וימודד ארץ, ראה ויתר גויים", מה ראה? ראה שבע מצוות שנצטוו עליהן בני נח, ולא קיימוב, עמד והגלה אותם מעל אדמתם.

ומבאר הגמרא: מאי משמע דהאי "ויתר" לישנא דאגלויי הוא [לשון גלות היא]?

משום דכתיב הכא: "ויתר" גויים —

וכתיב התם: "אשר לו כרעים ממעל לרגליו" "לנתר" בהן על הארץ, ומתרגם אונקלוס: "לקפצא בהון על ארעא" [לקפוץ בהן על הקרקע], ואף "ויתר גויים" לשון קפיצה והליכה לגלות היא.

תו מפרשינן מאי דרב יוסף, מה היא הדרשה שלמד רב יוסף, מפסוק: "עמד וימודד ארץ ראה ויתר גויים"?

דאמר רב יוסף: הא דכתיב: "עמד וימודד ארץ, ראה ויתר גויים", מה ראה?

ראה שבע מצוות שקיבלו עליהם בני נח ולא קיימוב, עמד והתירן להם.

ותמהינן עלה: וכי משום שלא קיימוב איתגורי איתגור [הרויחו] שחפשיים הם מן המצוות! ? והרי אם כן מצינו חוטא שהוא נשכר! ?

אמר פירש מר בריה דרבנא:

את הגוי, ובין לענין גוי שהזיק, ראה שם; ובמצוה זו אתו ו כתב, שאף אדם המזיק את הגוי פטור, ראה הוכחתו, וכתב, שזה דלא כה"שאגת אריה" וה"חק יעקב"; ובטעם הפטור כתב, שהוא משום שלא גרע מהפקעת הלואתו; [ומכיהו טעם זה אינו מספיק לפוטרו לכשיתגייר הגוי, ולהוציא ממנו אם תפס, ראה בהערה 1 לעיל].

וב"משך חכמה" פרשת אמור על הפסוק

ממונן כשחזר מישמעאל ולא משעיר, כי בני ישמעאל לא רצו לקבל את התורה משום שנאמר בה "לא תגנוב", ראה עוד שם.

5. כתב ה"מנחת חינוך" מצוה נא אות ח, שלא נתבאר אם דוקא בנוקי קרן פטור הישראל מנזק הגוי, או שמא אף מנזקי שן ורגל, ואדם המזיק; אך במצוה נה אות ה, כתב, שפשוט הוא, שאין הבדל בין נזקי קרן לשן ורגל, בין לענין מזיק

לא בא הכתוב אלא לומר: שאפילו כשהגויים מקיימין אותן [את שבע המצוות], שוב אין מקבלין עליהן שכר, כלומר: לא פטר אותם מעונש אם אינם מקיימים, אלא שאין להם שכר אם הם מקיימים, ואם כן לא הרויחו כלום.

ותמהינן עלה: וכי אטו לא מקבלים הם שכר על קיומם?!

והתניא: רבי מאיר אומר:

מנין שאפילו נכרי ועוסק בתורה⁽⁶⁾ שהוא ככהן גדול, לפיכך תלמוד לומר: "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", והרי "אשר יעשו אותם כהנים לויים וישראלים" — דהיינו ישראל בלבד — לא נאמר, אלא אדם שהוא כולל גם נכרי!

הא למדת: שאפילו נכרי ועוסק בתורה, הרי הוא ככהן גדול.⁽⁷⁾

אמרי בני הישיבה לישוב:

לעולם מקבלים הם עליהן שכר, אלא שאין מקבלין עליהן שכר כמצווה ועושה, אלא שכר כמי שאינו מצווה ועושה.⁽⁸⁾

דאמר רבי חנינא: גדול המצווה ועושה, יותר ממי שאינו מצווה ועושה.⁽⁹⁾

תנו רבנן:

וכבר שלחה מלכות הרשעה שני סרדיוטות אצל חכמי ישראל, ובאו ואמרו להם: "למדונו תורתכם".

קראו, למדום את התורה כולה, ושנו עמם ושלו, כדי ללמדם היטב.⁽¹⁰⁾

בשעת פטירתן, כשבאו אותם סרדיוטות ליפטר מחכמי ישראל: אמרו להם

8. כתב הרשב"א: ומיהו קשיא לי קצת, היאך הוא ככהן גדול, שהרי אינו מקבל שכר כמצווה ועושה, אלא כמי שאינו מצווה ועושה?! וראה בתוספות בעבודה זרה ג א ד"ה "הרי הוא ככהן גדול", שכתבו, שישראל העוסק בתורה הרי הוא יותר מכהן גדול, וכדאמרינן: "יקרה היא מפנינים", והיינו שהתורה יקרה יותר מכהן גדול הנכנס לפני ולפנים, ומהאי טעמא ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ, ואילו גוי שעוסק בתורה אינו אלא ככהן גדול, ולא יותר.

9. פירשו התוספות במסכת עבודה זרה ג א: "פירוש, מפני שהוא דואג תמיד לבטל יצרו, ולקיים מצות בוראו".

10. א. כן פירש הרשב"א בפירוש ראשון; ובפירוש שני פירש: קראו מקרא, ושנו משנה

"ומכה נפש בהמה ישלמנה נפש תחת נפש", כתב, שלכן נאמר דין זה בפרשת אמור ולא בפרשת משפטים, משום שדין זה הוא אפילו במזיק את הגוי, ראה שם, וכתב, שהמזיק את הגוי אינו בגדר הפקעת הלואתו, אלא בגדר גזל הגוי שהוא אסור.

6. כתבו התוספות במסכת עבודה זרה ג א ד"ה שאפילו: "פירוש, בשבע מצוות שלהם, דאילו בשאר מצוות אמרינן בסנהדרין [נט א], נכרי העוסק בתורה חייב מיתה", וכן מבואר בהדיא בסנהדרין שם.

7. פירשו התוספות, שלכן נקט "כהן גדול", משום שבסוטה [ד ב] דרשו על מה שנאמר על התורה: "יקרה היא מפנינים", יקרה היא מכהן גדול הנכנס לפני ולפנים, וראה הערה 8.

הסרדיוטות לחכמי ישראל:

דקדקנו בכל תורתכם, ואמת הוא, חוץ מדבר זה שאתם אומרים: שור של ישראל שנגח שור של נכרי, פטור; ואילו של נכרי שנגח שור של ישראל, בין תם בין מועד משלם נזק שלם —

שזה אינו אמת, כי ממה נפשך:

אי "רעהו" דוקא, אם כן אפילו דנכרי כי נגח דישראל, ליפטר; ואי "רעהו" לאו דוקא, אפילו דישראל כי נגח דנכרי, ליחייב — (11)

ומכל מקום דבר זה — דין זה שאתם פוסקים על הגויים — אין אנו מודיעים אותו למלכות ששלחתנו. (12)

מעשה ברב שמואל בר יהודה, דשכיבא ליה ברתא [נפטרה בתו].

אמרו ליה רבנן לעולא [אמרו החכמים לעולא]: קום ניזל נינחמיה [הבה נלך לנחמו].

אמר להו עולא לחכמי בכל שאמרו לו כן:

מאי אית לי גבי נחמתא דבבלאי, דגידופא הוא [וכי מה יש לי לילך עם הבבליים, שנחמותיהם גידוף הוא כלפי שמים] —

ומשום דאמרי הבבליים בנחמתם: מאי אפשר למיעבד [מה אפשר לעשות]?! ומשמע מלשון זו: הא אפשר למיעבד, עבדי, [אילו היה בידם לעשות שלא ימותו היו עושים], וגידוף הוא כלפי שמים, שהרי הוא זה הממית.

ולכן אזל הוא לחורדאי גביה [הלך עולא לברו אצל רב שמואל בר יהודה].

אמר ליה עולא לרב שמואל בר יהודה — לנחמו:

כתיב [דברים ב ט]: "ויאמר ה' אלי אל תצר את מואב, ואל תתגר במ מלחמה [כי לא אתן לך מארצו ירושה, כי לבני לוט נתתי את ער ירושה]", ומדהוצרך הקב"ה לומר לו שלא יעשה עמם מלחמה, משמע, שהיה בדעתו לעשות עמם מלחמה, וכי מה עלה על דעתו של משה לעשות מלחמה שלא ברשות?!?

האחד: פיקוח נפש היה זה שלא ללמדם, כי המושל שלחם.
השני: עשו עצמם כאילו באים הם להתגייר, כמבואר בספרי.

11. כתב רש"י, שחכמי ישראל לא גילו להם טעמו האמיתי של דין זה, שהוא משום שממונו של גוי בחזקת הפקר הוא, מפני הסכנה.

12. הרשב"א הביא בשם ירושלמי, שאפילו כן — שהבטיחו שלא יודיעו למלכות — לא מטו

ושלשו תלמוד, "וכדאמרינן: "והחוט המשולש לא במהרה ינתק, [וצריך ביאור כוונתו, כי במשנה בקידושין מ ב שנינו: "כל שישנו במקרא ובמשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חוטא, שנאמר: "והחוט המשולש לא במהרה ינתק", וכן אמרו בירושלמי: "ולמדו ממנו מקרא משנה הלכות ואגדות".

ב. התוספות כתבו שני פירושים, איך לימדו אותם תורה אף שאסור ללמד לגוי תורה שנאמר "לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום", כמבואר בחגיגה יג א:

אלא: נשא משה קל וחומר בעצמו, ואמר: ומה מדינים שלא באו אלא לעזור את מואב, (13) אמרה תורה [במדבר כה יז]: "צרור את המדינים והכיתם אותם" (14) — מואבים עצמם, לא כל שבן.

ב-לז

אמר לו הקב"ה למשה: לא כשעלתה על דעתך להלחם עמהם, עלה על דעתי, אלא אני איני רוצה שתילחם בם. כי שתי פרידות [גוזלות] טובות יש לי להוציא מהן, רות המואביה ונעמה העמונית. (1)

בגמרא, שאמר הקב"ה למשה: "לא כשעלתה על דעתך עלתה על דעתי", לאו דוקא הוא, כי הרי כבר נאמר לו שלא להתגרות מלחמה במואב, קודם שנצטווה על מלחמת מדין.

1. א. בפסוק כתוב טעם אחר: "כי לא אתן לך מארצו ירושה כי לבני לוט נתתי את ער ירושה"; וביאר ה"פני יהושע", שנראה לגמרא, שאם לא מטעם הפרידות, אין די בטעם הכתוב, שהרי הפסידו לעצמם שעברו על הברית ועוררו איבה בשלחם אל בלעם, ואם כן נקיים ישראל מהברית שהיה לאברהם עם לוט, כיון שהמואבים פרצו גדר; ואף בטעם של פרידות אין די, כי לא נראה לאסור בשביל זה לחוד את המלחמה, שהרי כמה אומות שיצאו מהם גרים גדולים וחשובים כשמעיה ואבטליון, ואפילו הכי לא מציינו שנאסר להלחם עם אותן אומות בשבילם; ואם משום שאלו חשובים יותר שיצאה מהם מלכות בית דוד, מכל מקום מה בכך, דאף אם הותרה המלחמה, לא יימנע אם חפץ ה' להציל אחד או שנים, שיצאו אלו מבניהם; אלא ודאי, שבאמת עיקר איסור המלחמה הוא מחמת בריתו של לוט, ורק משפשו בנפשותם והפרו את הברית, היה ראוי להתיר להם לישראל, כיון שהם פרצו גדר תחילה, ועל זה הועיל להם זכותן של הפרידות, כענין "ברא מזכה אבוה", שלא יזכר להם זה העוון עד אחר שנולדו, ואז נפקד להם זה העוון, וראה עוד שם, וראה גם ב"גור אריה" על התורה בפרשת מטות [לא ב].

ב. ברש"י בפרשת פנחס על הפסוקים: "צרור את המדינים והכיתם אותם. כי צוררים הם לכם

לסולמא דצור [לא הגיעו עד סולמא דצור], עד דשכחון כולה [עד ששכחו את כל מה שלמדום]."

13. שנאמר [במדבר כב ב]: "וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי. ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא, ויקץ מואב מפני בני ישראל. ויאמר מואב אל זקני מדין, עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו כלחך השור את ירק השדה", הרי משמע שהמואבים היו בסכנה, וקראו למדין לעזרתם; ובסוף הפרשה [פרק כה] מבואר, שבנות מואב ובנות מדין הזנו את בני ישראל כדי להטעותם אחר פעור, וכל זה בעצת בלעם כדי שלא יוכלו בני ישראל לנצח את מואב. ואחר כך נאמר למשה [כה יז]: "צרור את המדינים והכיתם אותם, על דבר אשר נכלו לכם על דבר פעור [היינו מה שהזנו את בנותיהם כדי להטעותם אחר פעור], ועל דבר כזבי בת נשיא מדין אחותם [היא המדינית שזינתה עם זמרי]".

14. כתבו התוספות בשם רבינו תם [וראה גם ברשב"א], שכבר אמר הקב"ה למשה "אל תצר את מואב" קודם מלחמת מדין, שהרי אמר בלק: "כלחוך השור", ומבואר במדרש, שאין הם מותרים אלא בלחיכה בעלמא, כי הוזהרו שלא לעשות עמם מלחמה, הרי שבשעה זו כבר הוזהרו שלא לעשות עמם מלחמה, וזה הרי היה קודם מלחמת מדין שלא היה אלא אחר מעשה בלק ובלעם; ומה שאמרו בגמרא, שנשא משה קל וחומר בעצמו, היינו, שעתידי היה משה לעשות קל וחומר בעצמו; וגם מה שאמרו